

8. Шацький С. Т. Зміст та метода педагогічної роботи / С. Т. Шацький // Мамонтов Я. Хрестоматія сучасних педагогічних течій. — Х. : Держвидав України, 1926. — С. 84–91.
9. Шацький С. Т. Изучение жизни и участие в ней / С. Т. Шацкий // Шацкий С. Т. Избр. пед. соч. — М. : Учпедгиз, 1958. — С. 293–300.
10. Шацкий С. Т. Мой педагогический путь / С. Т. Шацкий // Шацкий С. Т. Избр. пед. соч. — М. : Учпедгиз, 1958. — С. 410–423.
11. Шацкий С. Т. Школа и строительство жизни / С. Т. Шацкий // Шацкий С. Т. Избр. пед. соч. — М. : Учпедгиз, 1958. — С. 267–293.
12. Шацкий С. Т. Дети — работники будущего / С. Т. Шацкий // Шацкий С. Т. Избр. пед. соч. — М. : Учпедгиз, 1958. — С. 27–80.

Надійшла до редколегії 15.06.2010 р.

УДК 37.013.42

А. П. АНИЩЕНКО

ФОРМУВАННЯ ВІДКРИТОГО СОЦІАЛЬНО-ВИХОВНОГО СЕРЕДОВИЩА «ШКОЛА-ТЕРИТОРІАЛЬНА ГРОМАДА» ЯК УМОВА ЕФЕКТИВНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ШКОЛЯРІВ У ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ

Викладено сутність розробленого автором відкритого соціально-виховного середовища «школа — територіальна громада» як педагогічної умови підвищення ефективності соціалізації школярів у територіальній громаді.

Ключові слова: педагогічні умови, соціально-виховне середовище, соціалізація, школярі, школа, територіальна громада.

Изложена сущность разработанной автором открытой социально-воспитательной среды «школа — территориальная община» как педагогического условия повышения эффективности социализации школьников в территориальной общине.

Ключевые слова: педагогические условия, социальная среда, социализация, школьники, школа, территориальная община.

In this article the author developed the open nature of social and educational environment «school — local community» as pedagogical conditions improve the socialization of the community in school.

Key words: pedagogical conditions, socio-educational environment, socialization, children, school, local community.

Соціалізація особистості відбувається в складній системі її взаємозв'язку із суспільством. Соціальне середовище забезпечує індивідууму умови формування і розвитку на основі вивчення та засвоєння ним цінностей, норм, установок, взірців поведінки, властивих певному суспільству, соціальній спільноті, групі. Соціальне середовище охоплює сукупність суспільних відносин та інститутів, суспільну свідомість, культуру суспільства, безпосереднє оточення людини: сім'ю, трудовий, навчальний та інші колективи, референтні групи, об'єднання за інтересами. Формування соціально-виховного середовища школи в сучасних

умовах розвитку українського суспільства пов'язане з місцевим самоврядуванням, тобто з територіальною громадою.

«Соціальне середовище» можна визначити як суспільні відносини та соціальні умови життєдіяльності людини. Загальноосвітній заклад є середовищем найближчого оточення старшокласника. Грунтуючись на концепції, що «шкільне виховне середовище» є вузловою сполучною ланкою всіх оточуючих особистіть виховних середовищ, якому притаманні організованість, цілеспрямованість та керованість. У школі представлені всі механізми соціалізації: традиційний — усвідомлення людських норм, еталонів поведінки, поглядів, стереотипів; інституціональний — взаємодія особистості з різними інституціями суспільства; стилізований — вплив субкультури; міжособистісний — взаємодія особистості з іншими. Але школа є певною мірою закритим педагогічним середовищем, що повільно реалізує зміни інформаційного суспільства, демократизації процесів в Україні. Створення відкритого соціально-виховного середовища «школа-територіальна громада», що мінімізує стихійну складову і зробить процес соціалізації старшокласників у територіальній громаді керованішим, а в школі — соціально орієнтованим, є педагогічною умовою підвищення ефективності соціалізації школярів у територіальній громаді.

Вплив соціально-виховного середовища на процес соціалізації досліджували Б. Вульф, А. Макаренко, А. Мудрик, Л. Оліференко, М. Шакурова. Але дослідження відкритого соціально-виховного середовища «школа — територіальна громада» як умови ефективної соціалізації школярів не набуло достатнього висвітлення в працях науковців.

Метою статті є викладення сутності відкритого соціально-виховного середовища «школа — територіальна громада» як умови ефективної соціалізації школярів у територіальній громаді.

Відкрите соціально-виховне середовище «школа — територіальна громада» необхідно розглядати як систему соціально-педагогічного середовища загальноосвітнього закладу та педагогізації територіальної громади. Така система є механізмом соціалізації школярів як цілісна організаційна структура, що виховує особистість і формує умови ефективної соціалізації в територіальній громаді ще в загальноосвітньому закладі.

Організаційно-структурний компонент відкритого соціально-виховного середовища «школа — територіальна громада» складається з таких елементів, як об'єкт, суб'єкт та функціональних зв'язків між ними.

Суб'єктом створення відкритого соціально-виховного середовища «школа — територіальна громада» є соціальний педагог, який пройшов спеціальну підготовку. Об'єктами — педагогічний колектив, батьки учнів, органи самоорганізації населення, посадові особи місцевого самоврядування.

Розглянемо концептуальний компонент соціально-виховного середовища «школа — територіальна громада», ефективність якого забез-

печується єдністю дій та комунікацією між його структурними компонентами. Соціально-педагогічна ідея підвищення ефективності процесу соціалізації школярів у територіальній громаді сприяє об'єднанню всього педагогічного колективу школи, батьків, школярів, посадових осіб місцевого самоврядування, органів самоорганізації населення. Педагогічний колектив школи входить до складу районного управління освіти, що є інституцією місцевого самоврядування, педагоги школи — членами територіальної громади, силами яких відбувається соціальне виховання. Школа та сім'я — провідні складові соціалізації школярів. Територіальна громада, крім того, узгоджує вплив цих факторів.

Метою створення відкритого соціально-виховного середовища «школа — територіальна громада» є мінімізація стихійних складових і забезпечення процесу соціалізації школярів у територіальній громаді керованим, а в школі — соціально орієнтованим через формування соціально-педагогічного середовища школи та педагогізації територіальної громади.

Створення соціально-виховного середовища «школа — територіальна громада» має ґрунтуватися на таких принципах: гуманізму, що означає визнання людини найвищою цінністю; максималізації соціальних ресурсів з метою оптимального забезпечення ефективного процесу соціалізації школярів; зв'язок форм і змісту соціально-педагогічної діяльності з конкретною територіальною громадою та її особливостями.

Досягнення мети соціально-виховного середовища «школа — територіальна громада» пов'язане з визначенням та обранням напрямів діяльності, тобто із завданнями: 1) сформуванню соціально-педагогічну ідеологію школи; 2) підвищити соціально-педагогічну компетенцію педагогічного колективу школи; 3) здійснити соціально-педагогічну просвіту батьків; 4) забезпечити соціально-педагогічне орієнтування посадових осіб місцевого самоврядування; 5) залучити органи самоорганізації населення до соціального виховання за місцем проживання.

Для створення соціально-виховного середовища «школа — територіальна громада» необхідна відповідна соціально-педагогічна ідеологія, де цінності, в яких зосереджені основні потреби особистості, відіграють визначальну роль у спільній діяльності, спілкуванні. Ними керуються суб'єкти соціально-педагогічної діяльності.

Система цінностей загальноосвітнього закладу формується на усвідомлених соціальних цінностях викладачів, які вони транслюють учням. Зважаючи на вікові особливості школярів, необхідно зазначити, що в них поки що недостатньо сформована система ціннісних орієнтацій. Пояснюється це ще й тим, що навчання в школі, де існують керовані процеси соціалізації і проводиться діяльність щодо мінімізації впливу стихійних факторів, не дозволяє учням поки що на основі значного власного досвіду сформуванню соціальних цінностей. Процес формування соціальних цінностей у них ще не завершено. Він залежить від спільного визначення педагогічним колективом школи існуючих та бажаних

соціальних цінностей загальноосвітнього закладу, відповідної самоідентифікації педагогічного колективу, який є своєрідним і має характерні традиції, тому що школа розташована на певній території, існує в конкретній ситуації, колектив школи — винятковий, у зв'язку з чим має власні особливості, відмінну від інших загальновиховних закладів систему виховання, що постійно змінюється і розвивається.

Розглянемо наступний процесуальний компонент системи, який поєднує всі види та форми інтегрованої соціально-педагогічної діяльності, що забезпечують досягнення соціально-педагогічних цілей. Основною ефективним процесу соціалізації є спільна діяльність усіх її агентів, яку забезпечать два напрями, що відповідають поставленим завданням системи соціально-педагогічної діяльності школи з учнями: 1) формування шкільного соціально-педагогічного середовища; 2) педагогізація територіальної громади.

Детальніше розглянемо перший напрям — формування шкільного соціально-педагогічного середовища (формування соціально-педагогічної компетентності педагогічного колективу та соціально-педагогічна просвіта батьків).

Соціально-педагогічна компетентність педагогічного колективу означає наявність у спеціаліста необхідних знань, навичок і вмінь для здійснення соціально-педагогічної професійної діяльності. Тому метою є надання педагогам школи знань щодо специфіки соціально-педагогічної діяльності, структури територіальної громади, особливостей формування навичок і вмінь, упровадження соціально-педагогічних технологій у педагогічну та виховну діяльність школи. Завдання, які необхідно вирішити для формування соціально-педагогічної компетенції: 1) визначити зміст, мету, завдання, розуміння соціально-педагогічної діяльності педагогічним колективом школи, що забезпечують процеси соціалізації старшокласників; 2) підсилити соціальний аспект педагогічної діяльності колективу школи; 3) скоординувати соціально-виховні впливи педагогічного колективу школи; 4) сприяти виявленню соціальних якостей педагогів, які слугують прикладом для учнів; 5) застосувати демократичний стиль у процесах навчання та виховання; 6) забезпечити прояв спільної творчості педагогічного колективу в плануванні та реалізації соціально-педагогічної діяльності.

З метою підвищення компетентності педагогічного колективу використовується програма для спеціальної підготовки соціальних педагогів у науково-методичному соціально-педагогічному центрі.

Основні форми роботи щодо формування компетентності педагогічного колективу: планування соціально-педагогічної діяльності школи, наради, лекції, семінари, круглі столи, тренінги, конференції.

Оскільки сім'я — найближче соціальне середовище для старшокласників, основний інститут соціалізації, то участь батьків у процесі соціалізації є конче необхідною. Метою соціально-педагогічної просвіти батьків є залучення їх до формування соціально-виховного середовища

«школа — територіальна громада», сутність якої полягає в наданні якісної й достовірної інформації про побудову єдиної системи виховання в родині та школі.

Завдання: 1) організувати для батьків педагогічне навчання; 2) запровадити надання консультаційних послуг батькам із питань соціального виховання; 3) залучити батьків до соціально-виховних процесів у загальноосвітньому закладі.

Формами реалізації напряму роботи з батьками обрано мінілекції на батьківських зборах, консультування, участь батьків у загальношкільних заходах, керівництві гуртками, факультативами.

Установленню партнерських відносин з батьками школярів, створенню атмосфери підтримки сприяє організація роботи консультативної соціально-педагогічної служби щодо надання порад, пов'язаних із вирішенням складних проблем. Служба соціального консультування батьків створюється соціальним педагогом у загальноосвітньому закладі. До роботи в службі залучається психолог школи. Завданнями служби є: 1) допомога батьками в налагодженні взаємовідносин з дітьми; 2) надання необхідної інформаційно-довідкової інформації щодо вирішення складних питань, що виникають у процесі соціалізації школярів, 3) аналіз проблем, що виникають у процесі виховання.

Ще один батьківський напрям з формування соціально-виховного середовища «школа — територіальна громада» — залучення батьків до проведення заходів, передбачених планом виховної роботи школи як учасників, координаторів, помічників, організаторів фінансової підтримки. Ефективність процесу соціалізації учнів школи в територіальній громаді залежить від взаємодії школи з оточуючим середовищем поза школою. Від ефективності соціального виховання, як складової процесу соціалізації, у територіальній громаді залежать міцність та цілісність країни, соціальна реалізованість і певна комфортність у соціумі кожної особи. Саме тому надзвичайного значення набуває створення соціально-виховного середовища мікросоціуму, якому надавав великого значення Й. Г. Песталоцці [12].

Важливим є налагодження взаємодії шкільного педагогічного колективу з формуваннями за місцем проживання — органами місцевого самоврядування та самоорганізації населення. Тому другим напрямом процесуального компонента системи є педагогізація територіальної громади, тобто залучення представників органів місцевого самоврядування, органів самоорганізації населення та громадських організацій до соціально-виховних заходів, що проводяться з учнями в школі і поза школою — за місцем проживання.

Педагогізація суспільства — багатогранний процес, сутність якого полягає в мінімізації педагогічної неграмотності, забезпеченні прийняття рішень, з урахуванням педагогічних наслідків. Тобто посадові особи місцевого самоврядування, які приймають рішення щодо організації життєдіяльності мешканців територіальної громади, мають

передбачати наслідки своєї роботи щодо виховання підростаючого покоління. Розробка методики взаємодії школи і територіальної громади як соціального середовища; використання виховних можливостей соціального середовища; усвідомлене насичення соціального середовища виховним потенціалом; педагогічне орієнтування середовища — це саме ті напрями діяльності соціальних педагогів територіальної громади, підпорядкованих різним відомствам, які забезпечать створення відкритого соціально-виховного середовища «школа — територіальна громада».

Метою педагогізації територіальної громади є інтеграція виховних впливів територіальної громади.

Педагогізація територіальної громади щодо забезпечення ефективного процесу соціалізації школярів складається з трьох напрямів, які є завданнями: 1) насичення виховним потенціалом місця проживання через залучення органів самоорганізації населення до процесу соціалізації школярів у територіальній громаді; 2) педагогічне орієнтування посадових осіб місцевого самоврядування.

Передбачаються такі форми роботи: проведення заходів у клубах за місцем проживання, збори, екскурсії, лекції, тренінги.

Насичення виховними потенціалом місця проживання має важливе значення, оскільки там переважають стихійні складові соціалізації. Вплив територіальної громади на забезпечення ефективного процесу соціалізації школярів здійснюється через посадових осіб місцевого самоврядування та участь населення, тобто представників органів самоорганізації населення.

Педагогічне орієнтування посадових осіб місцевого самоврядування, або підвищення соціально-виховної компетентності, сприяє усвідомленню ними педагогічних наслідків місцевої соціальної політики. Однією з необхідних умов розвитку суспільства, як вважає А. Мудрик: «...є умова опанування органами управління системи соціального виховання...» [11, с. 84]. «Ефективне функціонування і розвиток муніципальної системи соціального виховання визначаються тим, наскільки послідовно та кваліфіковано місцеві органи влади вивчають позитивні й негативні соціалізуючі потенції та виховні можливості міста, району, здійснюють на основі його даних адекватне соціально-педагогічне цілепокладання, програмують та організують досягнення поставлених цілей...» [11, с. 81]. Тобто органи влади визнають необхідність забезпечення процесу соціалізації юнацтва на відповідних територіях, акцентують свою увагу не тільки на економічних показниках розвитку, а й на виховних можливостях міста.

Наступним елементом системи соціально-педагогічної діяльності загальноосвітнього закладу є управлінський компонент, який формується із сукупності заходів, що забезпечують цілеспрямованість і безперервність функціонування системи як цілісного організму. Зазначений компонент забезпечує інформаційний, методичний, координаційний, технологічний супровід соціально-педагогічної діяльності, оцінку та

корегування всього, що відбувається. Під управлінською діяльністю розуміють діяльність, спрямовану на вироблення рішень, організацію їх реалізації, контроль, аналіз та підбиття підсумків. Сенс соціально-педагогічної діяльності полягає в управлінні процесами розвитку особистості, групи, спільноти, а також сама соціально-педагогічна діяльність є керованим елементом у структурі конкретного закладу. Соціальний педагог бере безпосередню участь в управлінні. Основними елементами процесу управління системою соціально-педагогічної діяльності є: збір інформації; визначення цілей і завдань діяльності; прийняття рішень; організація виконання прийнятих рішень; визначення часу для вирішення завдання щодо досягнення цілей; контроль виконання.

За результатами формування відкритого соціально-виховного середовища «школа — територіальна громада» необхідно дійти висновку, що відкрите соціально-виховне середовище «школа — територіальна громада» формує школу як особливе соціальне середовище, в якому особистість школяра готується до виходу в територіальну громаду, долучає органи самоорганізації населення до виховної роботи в школі, за місцем проживання, здійснює педагогічне орієнтування посадових осіб місцевого самоврядування. Результатом реалізації такої педагогічної умови є перетворення її об'єктів (педагогічний колектив, батьки учнів школи, посадові особи місцевого самоврядування, органи самоорганізації населення) в суб'єктів соціально-виховної діяльності територіальної громади.

Узагальнюючи все вищезазначене, необхідно наголосити, що значення відкритого соціально-виховного середовища «школа — територіальна громада» в забезпеченні процесу ефективної соціалізації школярів у територіальній громаді — визначальне та потребує підготовлених фахівців, які є агентами соціалізації юнацтва.

Перспектива подальшого дослідження — формування відкритого соціально-виховного середовища «місце проживання — територіальна громада».

Список літератури

1. Батанов О. В. Функції територіальних громад як специфічних суб'єктів конституційного права : (проблеми місцевого самоврядування) / О. В. Батанов // Право України. — 1998. — № 8. — С. 21–24.
2. Бездухов В. П. Теория и практика приобщения учащихся к ценностям / В. П. Бездухов, А. В. Воронцов. — Самара, 2002.
3. Безпалько О. В. Організація соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю у територіальній громаді: теоретико-методичні основи : монографія / О. В. Безпалько. — К. : Наук. світ, 2006. — 363 с.
4. Варда Я. Острови надій: розробка стратегій локального розвитку / Я. Варда, В. Клосовські. — Івано-Франківськ : Нова зоря, 2003. — 312 с.
5. Вульф В. Б. Школа и социальная среда: взаимодействие / Б. Вульф, В. Д. Семенов. — М. : Знание, 1981. — 96 с.

6. Голованова Н. Ф. Социализация и воспитание ребенка : учеб. пособ. для студ. высш. учеб. заведений / Н. Ф. Голованова. — СПб. : Речь, 2004. — 272 с.
7. Григораш В. В. Наради в школі / В. В. Григораш, Р. І. Черновол-Ткаченко. — Х. : Основа, 2007. — 112 с.
8. Дьюи Д. Школа и общество / Д. Дьюи // История социальной педагогики : хрестоматия-учеб. — М. : ВЛАДОС, 2000. — С. 328– 340.
9. Европейская Хартия участия молодежи в жизни общины и региона (21 мая 2003 г.) [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://sovnet.fizteh.ru/materials/a_2pwlcr.html?xsl. — Загл. с экрана.
10. Олиференко Л. Я. Социально-педагогическая поддержка детства. Муниципальная система / Л. Я. Олиференко. — М. : Нар. образование, 2002. — 112 с.
11. Мудрик А. В. Социальная педагогика : учеб. для студ. пед. вузов / А. В. Мудрик ; под ред. В. А. Слатенина. — 5-е изд., дополн. — М. : Академия, 2005. — 200 с.
12. Песталотци И. Г. Лингарт и Гертруда / И. Г. Песталотци // Избр. пед. произведения : в 3 т. — М. : Изд-во АПН РСФСР, 1961. — Т. 1. — С. 325–677.

Надійшла до редколегії 21.06.2010 р.

УДК 373.513.8.035.461+373.5.035.4

Т. Е. ШВЕЦЬ

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ГРОМАДЯНСЬКОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ СТАРШОКЛАСНИКІВ У ПОЗАКЛАСНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Аналізуються проблеми підвищення ефективності громадянської соціалізації старшокласників у загальноосвітніх навчальних закладах України. Обґрунтовані основні напрями соціально-педагогічної діяльності з метою вдосконалення позакласної діяльності, яка визначена основним перспективним засобом набуття досвіду громадянських практик старшокласниками.

Ключові слова: громадянська соціалізація, позакласна діяльність, громадянське загартування.

Анализируются проблемы повышения эффективности гражданской социализации старшеклассников в общеобразовательных учебных заведениях Украины. Обоснованы основные направления социально-педагогической деятельности с целью усовершенствования внеклассной деятельности, которая определена основным перспективным способом получения опыта гражданских практик старшеклассниками.

Ключевые слова: гражданская социализация, внеклассная деятельность, гражданская закалка.

The problems of increase of civil socialization effectiveness of senior pupils in general educational establishments of Ukraine are analyzed in the article. Basic directions of social and pedagogical activity are